

## 3 ARALIK DÜNYA ENGELLİLER GÜNÜ: EĞİTİMDE VE İSTİHDAMDA MAKUL DÜZENLEME YÜKÜMLÜLÜĞÜ PANELİ SONUÇ BİLDİRİSİ

Söz konusu Panel, Kurumumuzun ayrımcılıkla mücadele ve eşitlik görevi ile Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı 2023-2025'in 1 numaralı **“Engelli bireylerin ayrımcılığa karşı yasal olarak korunması”** hedefi kapsamındaki **“1.3. Engelli bireylerin haklarını kullanırken ihtiyaç duydukları makul uyumlaştırmaların sağlanmasına yönelik yasal ve idari tedbirlerin alınması.”** eylem alanında öngörülen **“1.3.2. Örnek makul düzenleme uygulamalarına dair çalışmalar (çalıştay, araştırma, inceleme) gerçekleştirilerek raporlama yapılacaktır.”** faaliyeti mucibince gerçekleştirilmiştir.

Panel, engelli bireylerin eğitim ve istihdama tam ve eşit erişiminin sağlanması amacıyla, makul düzenleme kavramının teorik ve pratik boyutlarıyla ele alındığı, kapsamlı bir istişare zemini oluşturmuştur. Bu çerçevede kamuya açık olarak tek oturum halinde gerçekleştirilen Panel'e, başta Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) ve Türkiye İş Kurumu olmak üzere kamu kurumu temsilcileri, sivil toplum kuruluşları (STK) temsilcileri ve ilgililer katılmıştır.

Makul düzenleme yükümlülüğünün, engelliliğe dayalı ayrımcılığın önlenmesine hizmet eden pozitif bir yükümlülük olarak değerlendirilmesi gerektiği; engelli bireylerin eğitim ve istihdama tam ve eşit erişiminin ise yalnızca yasal düzenlemelerle değil; aynı zamanda etkin uygulamalar, artırılmış toplumsal farkındalık ve bireysel ihtiyaçlara duyarlılıkla mümkün olabileceği anlayışından hareketle mevcut sorunların ve çözüm önerilerinin katılımcıların katkılarıyla istişari biçimde ele alınmasını amaçlayan söz konusu Panel kapsamında katılımcılar tarafından:

- **Makul düzenlemenin her bireyin temel hakkı olan eğitime erişim sağlama kapsamında en kritik konulardan biri olduğu,**
- **Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (EHİS)'te makul düzenleme kavramının “engellilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve düzenlemeler” şeklinde tanımlandığı,**

- Makul düzenleme kavramının sadece bir iyilik ya da bir lütuf değil aynı zamanda hukuki bir zorunluluk olduğu, bu kapsamda görme engelli öğrencinin sınavının Braille Alfabeti ile hazırlanması ya da az gören bir öğrencinin ders materyallerinin büyütülmesi veya sınavlarda ek süre verilmesi gibi uygulamaların birer lütuf olmadığı, bunların eşitlik ilkesinin gerektirdiği makul düzenlemeler olduğu,
- Türkiye’de eğitim sisteminde uygulanan makul düzenlemelerin hem Milli Eğitim Bakanlığının hem de Yükseköğretim Kurulu bünyesinde özel eğitim ihtiyacı olan engelli öğrencilerin eğitim süreçlerine eşit ve etkin katılmaları için yapılan bireyselleştirilmiş uyarlamalar olduğu,
- Burada amacın öğrencinin engel durumundan ve özel eğitim ihtiyacından kaynaklanan dezavantajı ortadan kaldırarak müfredatın temel amaçlarını ve kazanımlarını değiştirmeden erişilebilirlik sağlamak olduğu,
- Herkesin kanun önünde eşit olduğunu bildiren Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 10’uncu maddesi ile eğitim ve öğretim hakkında kimsenin mahrum bırakılamayacağını bildiren 42’nci maddesinin makul düzenleme kapsamında anayasal dayanakları oluşturduğu,
- 1/7/2005 tarihli ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’un engellilerin eğitimde eşitlik ve erişilebilirlik hakkını garanti ettiği ve makul düzenlemeyi bir yükümlülük olarak kabul ettiği,
- 6/4/2016 tarihli ve 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu’nun engelliğe dayalı ayrımcılığı yasakladığını ve makul düzenleme yapılmamasını ayrımcılık yasağının ihlali olarak kabul ettiği,
- Ayrıca 30/5/1997 tarihli ve 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve buna bağlı olarak 7/7/2018 tarihli ve 30471 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nin eğitimde makul düzenleme konusunda başlıca yasal dayanakları oluşturduğu,
- Eğitimde makul düzenlemenin temel ilkelerinin bireysellik (her öğrencinin ihtiyacına göre farklı düzenlemeler getirilmesi), ölçülü olması ve uygulayıcıya aşırı yük getirmemesi, müfredatın temel amaçlarını bozmadan ve kazanımlarını değiştirmeden erişilebilirlik sağlaması, engelli ve özel eğitim gereksinimi olan bireylere avantaj sağlamayı değil, engelinden kaynaklanan dezavantajı telafi etmeyi hedeflemesi ve belgelendirilmiş olması olarak sayılabileceği,
- Bir öğrencinin özel eğitim öğrencisi olarak kabul edilmesi için rehberlik ve araştırma merkezlerinde oluşturulan özel eğitim değerlendirme kurulu tarafından yapılan eğitsel değerlendirme ve tanılama sürecinden geçmesi gerektiği, bu sürecin ardından özel eğitim ihtiyacı olduğu tespit edilen öğrenciler için özel eğitim değerlendirme programlarının oluşturulduğu,
- Bu kapsamda hazırlanan iki rapordan birinin destek eğitim raporu olduğu, bu raporu alan özel eğitim öğrencilerinin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden destek eğitim hizmeti alabildiği; diğer raporun ise özel eğitim öğrencileri için uygun eğitim ortamı sunmayı amaçlayan yönlendirme raporu olduğu, bu raporu alan öğrencilerin engel durumlarına göre yarı zamanlı kaynaştırma bütünleştirme eğitim uygulamalarından, özel eğitim okulu ve sınıfı imkanlarından veya hastane sınıfı ya da evde eğitim imkanlarından faydalanabildiği,

- Eğitim alanında çok çeşitli makul düzenlemelerin uygulandığı, örneğin; 0-36 aylık özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar için erken çocukluk dönemi eğitim hizmeti sunulduğu, kaynaştırma bütünleştirme yoluyla eğitim uygulaması ile özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin akranları ile aynı sınıfta tam zamanlı veya özel eğitim sınıflarında yarı zamanlı olarak eğitimlerini sürdürebildiği,
- Zorunlu eğitim çağında olup birden fazla yetersizliği nedeniyle ilköğretim veya ortaöğretim programlarına devam edemeyecek durumdaki öğrenciler için öncelikle özel eğitim okullarında, özel eğitim okulu bulunmayan yerleşim yerlerinde de diğer okullar bünyesinde özel eğitim sınıfları açıldığı,
- Zorunlu öğrenim çağındaki özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerden sağlık problemi nedeniyle en az 12 hafta süreyle örgün eğitimden yararlanamayacağı sağlık durumu raporu ile belgelendirilen öğrencilere o ders yılı içerisinde evde eğitim hizmeti sunulduğu,
- Zorunlu eğitim çağında olup özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerden sağlık problemi nedeniyle sağlık kuruluşlarında yatarak tedavi gören öğrencilerin eğitimlerini sürdürebilmeleri için hastaneler bünyesinde hastane sınıfları açıldığı,
- Geçtiğimiz yıl itibarıyla kaynaştırma bütünleştirme yoluyla eğitim uygulamalarında eğitim alan öğrenci sayısının 436.741, özel eğitim okullarında eğitim alan öğrenci sayısının 67.811, özel eğitim sınıflarında eğitim alan öğrenci sayısının 97.925, evde eğitim hizmeti alan öğrenci sayısının 10.915 ve hastanede eğitim alan öğrenci sayısının 537 olarak kaydedildiği,
- Eğitime erişilebilirlik noktasındaki diğer bir önemli düzenlemenin destek eğitim odaları olduğu; destek eğitim odalarının okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim kademelerinde eğitim veren okullarda kaynaştırma bütünleştirme yoluyla eğitimlerini sürdüren öğrenciler için açıldığını, bu odalarda öğrencilerin eğitim performansı dikkate alınarak birebir eğitim sağlandığı,
- Bir başka uygulamanın son yıllarda yaygınlaşan gölge öğretmen ya da kolaylaştırıcı kişi uygulaması olduğu, özellikle otizm spektrum bozukluğu gibi bazı özel durumları olan öğrencilerin okuldaki bireysel ihtiyaçlarına destek olmak üzere yanında kolaylaştırıcı kişi bulundurulmasına izin verildiği,
- Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin, eğitim uygulamalarında bir diğer önemli desteği oluşturduğu, özel eğitim değerlendirme kurulu raporları doğrultusunda engel türlerine göre öğrencilerin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden destek almalarının sağlandığı,
- Ayrıca resmi özel eğitim okullarındaki öğrenciler ve özel eğitim sınıfındaki öğrenciler için evden okula, okuldan eve ücretsiz taşıma servis hizmeti ile özel eğitim okullarında gündüzlü olarak eğitimlerini sürdüren öğrencilere ücretsiz öğle yemeğinin sağlandığı,
- Makul düzenleme kapsamında yeni yapılan ve tadilatı geçen okullarda ilgili mevzuata uygun olarak fiziksel ve ortamsal düzenlemeler yapıldığı, bu kapsamda engelli rampaları, asansör, tutunma barları, engelliler için erişilebilir tuvaletlerin sağlanması; engelli sınıflarının birinci kata alınması ve engelli öğrencilerin kolay ulaşılabilir sınıflara yerleştirilmesi; sınıf içerisinde sıra, masa, oturma düzenlerinin öğrencilerin ihtiyacına göre ayarlanması; gürültü kontrolü ve ışık düzenlemeleri ile dikkat dağıtıcı uyaranların azaltılması; tekerlekli sandalye, yürüteç gibi cihazlar için uygun hareket alanları gibi düzenlemelerin geliştirildiği,

- Öğretim süreciyle ilgili olarak yapılan makul düzenlemeler hakkında ise; öğrencilerin ihtiyaçlarına göre ders anlatımlarında sadeleştirilmiş dil ve görsel destek kullanımı, yazı tahtası yerine büyük puntolu ve yazılı materyaller, dijital materyallerin erişilebilir formatta sunulması, engelli bireylerin öğrenme hızına uygun olarak ek süre ya da daha yavaş tempoda derslerin işlenmesi gibi uygulamalardan bahsedilebileceği,
- Milli Eğitim Bakanlığının Kültür Yayınları olarak yayınladığı eserler arasında çocuk yayınlarında 54 adet, dünya klasiklerinde 7 adet, eğitim yayınlarında 1 adet, öğretmen yazarlar kategorisinde 1 adet, Türk dünyası kategorisinde 1 adet, Türk edebiyatı ve Şark İslam klasiklerinde 10 adet olmak üzere toplam 74 adet seslendirmeye uygun eserin seslendirmesi yapılarak kültüryayınları@meb.gov.tr adresinde sesli kitap olarak öğrencilerin hizmetine sunulduğu,
- Ayrıca 2025-2026 eğitim-öğretim yılında ilkökul ve ortaokul ders kitaplarının, öğretmen kılavuzlarının ve kültür eserlerinin Braille alfabesi baskıları yapılarak özel eğitim öğrencilerinin ve öğretmenlerinin istifadesine sunulduğu,
- Liselere Geçiş Sistemi (LGS) ya da merkezi sınavlara giren öğrenciler için tek kişilik salonlarda sınava alınma, ek süre verilmesi, e-sınavlarda işaret diliyle soru oluşturulması, araç gereç ve uygun cihazların kullanılması, zemin kattaki salonlarda sınava alınmaları, okuyucu ve kodlayıcı eşliğinde sınavların uygulanması gibi tedbirler alındığı, aynı zamanda az gören öğrenciler için sınav kitapçıklarının 14 punto üzeri ve büyük puntolu hazırlandığı, görme engelliler için de sınavların Braille Alfabesi ile hazırlandığı,
- Makul düzenleme kapsamında ekran okuyucu yazılımlar, büyüteçler, Braille ekran, Braille yazıcı, işitme destek cihazları, tablet dizüstü bilgisayar konuşma tanıma yazılımları, zihinsel yetersizlik için basitleştirilmiş dijital materyaller gibi teknolojik desteklerin öğrencilere sağlandığı,
- İşaret dili tercüman desteği sunulduğu, alternatif ve destekleyici iletişim sisteminin (ADİS) kullanıldığı, konuşma bozukluğu olan öğrencilerin kendilerini teknolojik yöntemlerle yazılı olarak ifade etme imkânı sağlandığı, ayrıca konuşma terapisi temelli sınıf içi iletişim uygulamaları geliştirildiği,
- Psikoloji alanında yapılan makul düzenlemelerin ise sosyal beceri çalışmaları, özel oturma planı ve öğrencilerin kaygısını azaltmak için (sınav öncesi yapılandırma) kaygıyı azaltıcı çalışmaların yürütüldüğü, rehber öğretmenler aracılığıyla rehberlik hizmeti sağlandığı, ekran zorbalığını önlemek konusunda da kapsayıcı okul iklimi oluşturma çalışmalarının yürütüldüğü,
- Engelliler açısından değerlendirildiğinde, istihdamın yalnızca ekonomik getiriler bakımından değil psikolojik ve sosyal iyileşme süreçlerine katkı sunması sebebiyle de önem arz ettiği,
- Dünya genelinde engelli istihdamına yönelik olarak hak temelli yaklaşım, koruyucu yaklaşım ile aktif iş gücü politika ve programları aracılığıyla istihdamın desteklenmesi gibi farklı yaklaşımların benimsendiği, ülkemizde ise aktif programlar, kota uygulaması, ayrımcılık yasağı ve hak temelli yaklaşımın bileşiminden oluşan bir modelin uygulanmakta olduğu,

- Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) kayıt sisteminin, kayıt yaptırılan ilk yılın “aktif yıl” olarak tanımlandığı ve bu süre içerisinde herhangi bir iş başvurusunda bulunulmaması veya meslek danışmanı ile görüşme gerçekleştirilmemesi halinde kaydın pasife alındığı bir çalışma prensibine sahip olduğu, İŞKUR’a kayıtlı engelli vatandaş sayısının 801.798 olduğu, bunların 606.000’inin Kurumdan önceki dönemlerde hizmet alan kişilerden oluştuğu, 195.439 vatandaşın ise iş arayan aktif kayıtlı statüsünde bulunduğu, aktif kayıtlı kişilerin 104.000’inin hâlihazırda sigortalı olarak çalışma hayatının içinde yer aldığı ancak daha iyi çalışma koşulları nedeniyle iş aradığı, 91.038 kişinin ise aktif kayıtlı olmasına rağmen çalışmadığı,
- Bu veriler doğrultusunda, aktif kayıtlar içerisinde oran itibarıyla en yüksek engel grubunun “çoklu engel” grubu olduğu; cinsiyet dağılımı bakımından İŞKUR sistemine aktif kayıtlı vatandaşların 50.666’sını kadınların, 144.000’ini ise erkeklerin oluşturduğu,
- Yaş grubu ve eğitim düzeyi açısından yapılan incelemede, aktif kayıtların önemli bir bölümünün ortaöğretim ve ilköğretim mezunlarından oluştuğu, 86.995 kişinin ortaöğretim, 703.806 kişinin ilköğretim mezunu olduğu, 25–49 yaş aralığındaki aktif kayıtlı vatandaş sayısının diğer yaş gruplarına kıyasla daha yüksek olduğu,
- Engelli istihdamına yönelik en köklü uygulamanın kota uygulaması olduğu, 22/5/2003 tarihli ve 4857 sayılı İş Kanunu’nun 30’uncu maddesi uyarınca, aynı ilde 50’den fazla çalışanı bulunan işyerlerinin engelli personel istihdam etmekle yükümlü olduğu, kamuya ait 50 ve üzeri personeli bulunan işyerlerinde %4 oranında engelli ve %2 oranında eski hükümlü personel istihdamının zorunlu olduğu, özel sektörde ise %3 oranında engelli personel istihdam edilmesi gerektiği, söz konusu yükümlülüklerin yerine getirilmemesi halinde her ay ve çalıştırılmayan her bir engelli personel için 30.081 Türk lirası (TL) tutarında idari para cezası uygulanmasının öngörüldüğü ve bu cezaların İŞKUR İl Müdürlükleri tarafından tahakkuk ettirildiği,
- Uygulanan idari para cezalarının bir fonda toplandığı ve söz konusu fonun, engellilerin istihdamına yönelik çalışmalar için kullanılmakta olduğu, engelli bireylerin kendi işlerini kurmak istemeleri halinde yürütülen hibe projelerinde veya iş yerlerinde engelli personel istihdam etmek isteyen iş yerlerinin projelerinin finansal olarak desteklenmesi amacıyla bu fondan yararlanılabildiği, böylelikle engelli personel istihdam edilmemesi nedeniyle uygulanan idari para cezalarının yeniden engelli istihdamına kanalize edildiği,
- Kota uygulamasına ilişkin Ekim ayı verileri incelendiğinde mevzuat uyarınca çalıştırılması gereken engelli personel sayısının 162.733 olduğu, tüm kotalar dolduğunda istihdam edilebilecek engelli vatandaş sayısının da bu sayı ile sınırlı bulunduğu, mevcut doluluk oranının kamu kuruluşlarında %88,49, özel sektörde ise %85,30 seviyesinde olduğu, ayrıca kota kapsamı dışında da engelli personel istihdam eden işyerlerinin bulunduğu, örneğin çalışan sayısı 20 olsa dahi engelli personel istihdamının mümkün olduğu,
- Çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarıyla iş birliği içerisinde yürütülen aktif programların bulunduğu, bu kapsamda İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri veya Millî Eğitim Bakanlığına bağlı birimlerde belirli sürelerle engelli bireylerin istihdam edilebildiği,

- Engelli vatandaşların toplum yararına programlar ile iş gücü uyum programlarından öncelikli olarak yararlanabildiği ve 2009 yılından bu yana 98.417 engelli bireyin bu programlardan istifade ettiği, ayrıca 2024 yılında uygulanmaya başlanan iş gücü uyum programından ise 12.210 vatandaşın faydalandığı,
- Kota uygulaması dışında İŞKUR tarafından gerçekleştirilen ve “makul düzenleme” kapsamında değerlendirilebilecek çeşitli düzenleme ve faaliyetlerin bulunduğu, bunlardan ilkinin engelli iş koçluğu uygulaması olduğu, İl Müdürlükleri bünyesinde görev yapan engelli iş koçları aracılığıyla engelli bireylerin iş başvurusu ve işe uyum süreçlerinin desteklendiği, sürdürülebilir istihdamın sağlanmasına yönelik danışmanlık hizmeti sunulduğu, söz konusu uygulamanın ilk olarak 2018 yılında 8 pilot ilde başlatıldığı, 2025 yılı itibarıyla 81 il ve hizmet merkezleri de dahil edildiğinde toplam 121 İŞKUR biriminde engelli iş koçluğu hizmetinin yürütüldüğü ve 373 iş koçunun görev yaptığı, ancak danışman başına düşen engelli vatandaş sayısının ortalama 510 olduğu ve bu nedenle danışman sayısının artırılmasına ihtiyaç duyulduğu,
- İşverenler ile iş arayan engelli vatandaşları bir araya getirmek amacıyla istihdam fuarları düzenlendiği, bu fuarların yüz yüze veya sanal ortamda gerçekleştirilebildiği ve engelli vatandaşların özgeçmişlerini iletme imkânı bulunduğu, 2025 yılında engellilere yönelik sanal istihdam fuarının ilk kez düzenlendiği, 76 ilden 558 firmanın fuara katılım sağladığı, yaklaşık 38.000 engelli vatandaşın fuara iştirak ettiği ve 16.000 civarında özgeçmiş paylaşımı yapılarak iş başvurusunda bulunulduğu,
- İŞKUR tarafından 2025 yılı içerisinde engelli istihdamına yönelik aracılık faaliyetlerinin yaklaşık beş kat artırıldığı ve bu kapsamda 45.491 engelli vatandaşın iş sahibi olmasına katkı sağlandığı,
- Aktif iş gücü programları çerçevesinde, hâlihazırda çalışmayan ve meslek edinmek, mesleğini geliştirmek veya değiştirmek isteyen engellilerin meslek edindirme kurslarına ve işbaşı eğitim programlarına katılım sağladığı, bu doğrultuda 2012 yılından 2025 yılı Ekim ayı sonuna kadar 33.551 kişinin mesleki eğitim kurslarına, 21.000’in üzerinde engelli vatandaşın ise işbaşı eğitim programlarına katıldığı, ayrıca söz konusu programlar kapsamında istihdam yükümlülüğü öngörüldüğü ve kursa katılan vatandaşların istihdama yönlendirildiği,
- Yürütülen tüm program ve faaliyetlere ilişkin etki analizi çalışmaları gerçekleştirildiği, kurslara katılan kişi sayısına bağlı olarak istihdam oranlarındaki değişimin takip edilerek programların etkililiğinin değerlendirildiği,
- Engelli personel istihdamı yükümlülüğüne aykırı hareket edilmesi sebebiyle uygulanan idari para cezalarının; “Mesleki Eğitim Kursu, Engelli Kendi İşini Kurma Projesi, Destek Teknolojileri Projesi, Korumalı İş Yeri Projesi, İşe ve İş Yerine Uyum Projesi, Destekli İstihdam Projesi” gibi engellilerin istihdamına yönelik projelere aktarıldığı,
- 2014 yılında uygulamaya alınan “Engelli Kendi İşini Kurma Projesi” kapsamında, örneğin bir engelli vatandaşın pastane açmak veya hayvancılık faaliyeti yürütmek istemesi halinde bu iş fikrinin projelendirilerek İŞKUR’a başvurulduğu, projenin uygun bulunması halinde 580.000 TL’ye kadar hibe desteği sağlandığı, bu kapsamda 4.224 engelli vatandaşın yaklaşık 410.000.000 TL tutarında ödenek aktarıldığı ve diğer projelerle birlikte toplam 5.153 projeye 760.000.000 TL’nin üzerinde kaynak tahsis edildiği,

- <https://engelsiz.iskur.gov.tr/> adresinde erişime açılan Engelsiz İstihdam Platformu aracılığıyla engellilere yönelik hemen hemen tüm hizmetlerin tek bir çatı altında sunulduğu,
- Engelli aday havuzu üzerinden işverenlerin herhangi bir ilde belirli meslek alanlarında kaç engelli çalışanın bulunduğunu görüntüleyebildiği ve bu kişileri doğrudan iş görüşmesine davet edebildiği,
- Engellilere yönelik açık iş ilanlarına, kota doluluk oranlarına, hibe desteği süreçlerine, kendi işini kuran engelli vatandaşlara ilişkin başarı hikâyelerine bu platform üzerinden erişilebildiği ve internet sitesinin yüksek kontrast, metin büyütücü ve ekran okuyucu desteği gibi erişilebilirlik özellikleriyle tasarlandığı,
- Yürütülen çalışmalar kapsamında engelli hibe desteğine başvuru sürecinin kolaylaştırıldığı ve hibe tutarının 580.000 TL'ye yükseltildiği,
- Serebral palsi, otizm ile ruhsal ve duygusal bozuklukları bulunan engelli gruplarının nispeten daha dezavantajlı olduğu, bu çerçevede söz konusu engel gruplarının istihdamda daha fazla yer almasını sağlamak amacıyla Destekli İstihdam Projesinin hayata geçirildiği, örneğin bir iş yerinin 4 engelli çalışan ile 1 engelli iş koçu istihdam etmesi halinde bir yıl içerisinde yaklaşık 2.000.000 TL tutarında destek sağlandığı ve proje süresince işverenden engelli çalışanların iş yaşamında kalıcılığının temin edilmesinin beklenildiği,
- Engelsiz İş Gücü Uyum Programı kapsamında 2025 yılı içerisinde 81 ilde toplam 10.000 engelli için kontenjan ayrıldığı ve hâlihazırda 4.753 kişinin programdan yararlanmakta olduğu,
- Engelli personel kontenjan takibinin iş yerleri tarafından aylık olarak ibraz edilen iş gücü takip çizelgeleri üzerinden yapıldığı, ancak bu işleme gerek bulunmadığı, söz konusu takibin Sosyal Güvenlik Kurumuna yapılan bildirimler üzerinden etkin biçimde yürütülmesinin mümkün olduğu ve kota takibinin il düzeyinden ziyade ülke genelinde yapılmasının daha faydalı olacağı değerlendirildiği,
- 30.081 TL tutarındaki idari para cezasının artırılması gerektiği,
- Serebral palsili, otizmlili ve down sendromlu bireyler başta olmak üzere zihinsel engelli vatandaşların istihdam süreçlerinde daha fazla desteklenmesi gerektiği,
- Engelliliğin, bireyin kusurundan değil; toplumsal tutumlar, fiziksel çevre ve kurumsal yapılar nedeniyle ortaya çıkan sosyal bir olgu olduğu, bu nedenle engellerin kaldırılmasının bireylerden ziyade toplumun sorumluluğu olduğu,
- 6701 sayılı Kanun'da engellilik temelinde ayrımcılığın kesin olarak yasaklandığı ve makul düzenleme yapılmamasının müstakil bir ayrımcılık türü olarak kabul edildiği; bu yaklaşımın engelli bireyi yük olarak gören anlayışı reddederek insan onuru, eşitlik ve katılım ilkelerini esas aldığı,
- EHİS'in makul düzenlemeyi "ölçüsüz veya aşırı yük getirmeyen" tedbirler olarak tanımladığı, 6701 sayılı Kanun'un ise "mali imkânlar nispetinde, ölçülü, gerekli ve uygun" düzenlemeler yapılmasını öngörerek daha kapsayıcı bir yaklaşım benimsediği,
- TİHEK tarafından engellilik temelinde verilen ihlal kararlarında; görme engelli bireylerin bankacılık ve noter işlemlerine erişimlerinin kısıtlanmasının ayrımcılık olarak değerlendirildiği ve bu başvurular üzerine idari para cezaları uygulandığı,

- Bu kararların her birinin, hukuken olduğu kadar insani bir adalet anlayışını da güçlendirdiği,
- Eğitim hakkına ilişkin olarak Bireysel Eğitim Planı hazırlanmaması, sınavlarda gerekli düzenlemelerin yapılmaması veya öğrencinin okullarda gerçekleştirilen etkinliklerden uzak tutulması gibi uygulamaların engelli çocukların gelişiminde “görünmez bariyerler” oluşturduğu ve bu engellerin kaldırılmasının toplumun sorumluluğunda olduğu,
- Engelli bireylerin istihdamında ön yargı kaynaklı eşitsizliklerin sürdüğu, oysa makul düzenlemenin işverenin takdirine bağı bir tercih değı, açık bir yasal yükümlölük olduğu,
- Fiziksel düzenlemeler, mevzuat iyileştirmeleri ve erişilebilirlik çalışmaları ne kadar geliştirilirse geliştirilsin; kalıcı bir dönüşümün ancak toplumsal ön yargıların ortadan kaldırılmasıyla mümkün olacağı,
- Bağımsız yaşamın yalnızca fiziksel erişilebilirlikten değı, destek mekanizmaları, toplumsal kabulleniş ve kapsayıcı hizmetlerden oluşan bütüncöl bir yaklaşımdan geçtiğı,
- Toplumun engelli bireylere bakışını yeniden değılendirmesinin önem taşıdığı ve bu bağlamda empati kurmanın, birlikte yaşama kültürünün en güçlü unsurlarından biri olduğu,
- TİHEK’in; makul düzenleme yükümlölüğünün güçlendirilmesi, hak arama mekanizmalarının erişilebilir kılınması ve engelli bireylerin bağımsız yaşamlarının desteklenmesi konusunda çalışmalarını kararlılıkla sürdüşdüğu, hususları gündeme getirilmiştir.

İşbu Sonuç Bildirisi, Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı 2023–2025’in “**Engelli bireylerin ayrımcılığa karşı yasal olarak korunması**” hedefinde yer alan 1.3. numaralı “**Engelli bireylerin haklarını kullanırken ihtiyaç duydukları makul uyumlaştırmaların sağlanmasına yönelik yasal ve idari tedbirlerin alınması**” eylem alanı doğrultusunda öngörölün “**Örnek makul düzenleme uygulamalarına dair çalışmalar (çalıştay, araştırma, inceleme) gerçekleştirilerek raporlama yapılacaktır**” faaliyeti kapsamında hazırlanmıştır.

**Sonuç Bildirisi’nde yer alan ifadeler katılımcılar tarafından dile getirilmiş olup TİHEK’in kurumsal görüşlerini yansıtmamaktadır.**

Aralık 2025 Ankara